

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย
ในคดีอาญาตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ
กรณีศึกษา : คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕

จัดทำโดย นางพฤติพร เนติโพธิ์
รหัส ๖๒๐๗๒๗

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย
ในคดีอาญาตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ
กรณีศึกษา : คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕

นางพศุภิพร เนติโพธิ์^๑

ความเป็นมาและเหตุจูงใจแห่งการศึกษาในเรื่องนี้

หลักที่ว่า “ให้ถือว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้สุจริต จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาแล้วว่าผู้นั้นกระทำความผิด” หรือในภาษิตกฎหมายลาตินคือ The presumption of innocence is the legal principle that one is considered innocent unless proven guilty. (It was traditionally expressed by the Latin maxim **ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat** (“the burden of proof is on the one who declares, not on the one who denies”)) ถือเป็นหลักทั่วไปของกฎหมายที่มีผลทางอาญากับบุคคล และถือเป็นความยุติธรรมเบื้องต้นที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะพึงได้รับ และที่สำคัญหลักการนี้ยังได้รับการรับรองจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยตลอดมา และรัฐธรรมนูญทุกฉบับใช้ถ้อยคำเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ดังเช่น

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๔๐ มาตรา ๓๓ ใช้ถ้อยคำว่า
มาตรา ๓๓ ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด
ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคล
นั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ มาตรา ๓๙ วรรคสองและวรรคสาม ใช้ถ้อยคำว่า
มาตรา ๓๙ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ใน
เวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่า
โทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด
ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น
เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

^๑ ผู้เขียน : นางพศุภิพร เนติโพธิ์ อธิบดีอัยการ สำนักงานที่ปรึกษาทนายความ สำนักงานอัยการสูงสุด

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐ มาตรา ๒๙ วรรคสอง ใช้ถ้อยคำว่า

มาตรา ๒๙ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้

ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

ประเด็นที่เคยมีคดีเข้าสู่การวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ ๑๒/๒๕๕๕ เนื่องจากพนักงานอัยการจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ยื่นฟ้องบริษัทเอเซียเนม เจมส์ จำกัด จำเลยที่ ๑ และนายพิธาน เขียวหัดถ์พงษ์ จำเลยที่ ๒ ต่อศาลจังหวัดบุรีรัมย์ ในฐานะความผิดต่อพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยจำเลยที่ ๒ ซึ่งเป็นผู้ประกอบการธุรกิจขายตรงได้ดำเนินการในลักษณะที่เป็นการชักชวนให้บุคคลเข้าร่วมเป็นเครือข่ายโดยสมัครเป็นสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระและซื้อสินค้าของจำเลยที่ ๑ และตกลงว่าจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนเป็นจำนวนเงินหากสมาชิกดังกล่าวหาสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระมาเพิ่มเพื่อซื้อสินค้า ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระสามารถหาสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นขั้น ๆ ไป อันเป็นการตกลงให้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหา ผู้เป็นสมาชิกเข้าร่วมเครือข่ายซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้นอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสองตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๓ มาตรา ๑๙ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๕๔

ศาลจังหวัดบุรีรัมย์พิพากษาว่า จำเลยทั้งสองมีความผิดตามพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๙ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๕๔ จำเลยที่ ๑ ลงโทษปรับ ๕๐๐,๐๐๐ บาท จำเลยที่ ๒ ลงโทษจำคุก ๕ ปี จำเลยทั้งสองอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค ๓ พิพากษายืน จำเลยทั้งสองฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๓ คดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลฎีกา

ต่อมาจำเลยที่ ๒ ยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาโต้แย้งว่าพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ที่บัญญัติว่า ในกรณีผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง มาตรา ๔๐ (๕) ประกอบมาตรา ๓๐ กล่าวคือ ในกรณีที่โจทก์นำสืบได้ความว่านิติบุคคลซึ่งเป็นจำเลยที่ ๑ กระทำความผิดตามกฎหมายดังกล่าว และศาลพิพากษาให้นิติบุคคลนั้นรับโทษแล้ว กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย โดยโจทก์ไม่ต้องนำสืบว่าจำเลยที่ ๒ ซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการได้ร่วมกระทำความผิดด้วยหรือไม่ กฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติให้กรรมการผู้จัดการหรือผู้จัดการต้องรับผิด

โดยทันที และผลกภาระให้จำเลยที่ ๒ นำสืบต่อสู่ว่ามิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลซึ่งเป็นการปฏิเสธหรือตัดอำนาจของศาลในการรับฟังพยานหลักฐานของโจทก์ที่นำสืบมาในทางที่เป็นคุณประโยชน์ต่อกรรมการผู้จัดการและผู้จัดการ นอกจากนี้ นิติบุคคลยังได้รับสิทธิจากบทบัญญัติดังกล่าวในการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่กรรมการผู้จัดการ หรือผู้จัดการ ซึ่งเป็นจำเลยที่ ๒ ไม่ได้รับสิทธินี้ แต่กลับถูกกฎหมายให้ต้องรับผิดตามนิติบุคคล เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าไม่มีส่วนในการกระทำความผิดนั้นด้วย บทบัญญัติดังกล่าวไม่ได้คุ้มครองจำเลยที่ ๒ ซึ่งเป็นกรรมการผู้จัดการ ภายใต้อาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์”

ศาลฎีกาจึงมีคำสั่งให้ส่งความเห็นและข้อโต้แย้งของจำเลยที่ ๒ ตามทางการเพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ มาตรา ๒๑๑ วรรคหนึ่ง

ต่อมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๕ ด้วยคะแนนเสียงข้างมากวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้บรรดากรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษทางอาญาร่วมกับนิติบุคคล โดยไม่ปรากฏว่ามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง โดยให้เหตุผลในคำวินิจฉัยกลางว่า

“มาตรา ๓๙ วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด เป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดจนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสองนี้เป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ ๑๑ ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ และระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วย

สำหรับพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้น โดยมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการเสนอขายสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภคโดยตรง ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ทำงานของผู้บริโภคหรือของบุคคลอื่น หรือสถานที่อื่นที่ไม่ใช่สถานที่ประกอบการค้าเป็นปกติธุระ โดยผ่านผู้จำหน่ายอิสระหรือตัวแทนขายตรง ทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่ไม่อาจตัดสินใจตกลงซื้อสินค้าหรือรับบริการได้อย่างอิสระและรอบคอบ นอกจากนี้ ยังมีการประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าหรือบริการในลักษณะของการสื่อสารข้อมูลเพื่อเสนอขายสินค้าหรือบริการโดยตรงต่อผู้บริโภค ซึ่งสินค้าหรือบริการดังกล่าวอาจไม่ตรงกับค่ากล่าวอ้างตามที่ได้โฆษณาไว้ อีกทั้งการทำตลาดขายตรงและตลาดแบบตรงในปัจจุบันได้มีการใช้วิธีการชักชวนและจัดให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในธุรกิจดังกล่าว โดยตกลงจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาผู้เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว ซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น อันมีลักษณะเป็นการหลอกลวงประชาชน ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปในฐานะผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่สงบสุขในสังคม จึงมีบทกำหนดโทษในมาตรา ๕๔ ซึ่งบัญญัติว่า ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น

เห็นว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน เป็นการนำการกระทำ ความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลดังกล่าว โดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่การสันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระการพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด นอกจากนี้ บทบัญญัติมาตรา

ดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทบัญญัติมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาและจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดเกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง”

สรุปประเด็นสำคัญของคำวินิจฉัยกลางได้ดังนี้

๑. พระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย

๒. เป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย

๓. พระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ มีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไขใช้การสันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อ

จากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕ ในประเด็นดังกล่าว อาจแยกพิจารณาได้ว่า

๑. เนื่องจากรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ มาตรา ๓๙ วรรคสอง บัญญัติว่า ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ฉะนั้น ถ้าพระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ถือเป็นข้อสันนิษฐานความผิดก็เท่ากับขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แต่ถ้าเป็นข้อสันนิษฐานการกระทำ ดังนี้ก็ย่อมไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ว่า พระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ นี้เป็นข้อสันนิษฐานความผิด หรือเป็นข้อสันนิษฐานการกระทำกันแน่

เมื่อพิเคราะห์ข้อความโดยรวมของพระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ซึ่งบัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น” จะเห็นว่า มาตรา ๕๔ ตอนท้าย เปิดโอกาสให้กรรมการหรือผู้จัดการนั้นๆ สามารถพิสูจน์ถึงการกระทำ (ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิด) ได้ด้วย อันเป็นข้อสันนิษฐานที่ไม่เด็ดขาด และสามารถนำสืบเปลี่ยนแปลงข้อสันนิษฐานดังกล่าวได้ ย่อมแสดงให้เห็นว่ามาตรา ๕๔ มีเจตนาบัญญัติถึง

ข้อสันนิษฐานที่เป็นการกระทำ เพราะหากเป็นข้อกำหนดให้ต้องรับผิดชอบ (หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นการสันนิษฐานความผิด) แล้ว จะมาเปิดช่องให้พิสูจน์การกระทำอีกทำไม

นอกจากนี้ หลักความรับผิดชอบในทางอาญาตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา หมวด ๒ ว่าด้วยการใช้กฎหมายอาญา มาตรา ๒ วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย” และเมื่อพิจารณาถึงการที่บุคคลร่วมกันกระทำความผิด อันจะต้องรับผิดชอบเป็นตัวการร่วมกัน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ ที่บัญญัติว่า “ในกรณีความผิดใดเกิดขึ้นโดยการกระทำของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ผู้ที่ได้ร่วมกระทำความผิดด้วยกันนั้นเป็นตัวการ ต้องระวางโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น” จะยิ่งเห็นได้ชัดเจนว่าต้องมีการกระทำเกิดขึ้นก่อน จึงจะรับผิดชอบด้วยกันเป็นตัวการตามที่มาตรา ๘๓ บัญญัติไว้ได้

ฉะนั้น จึงต้องแปลความพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ นี้ว่าเป็นการสันนิษฐานการกระทำเสียแต่ต้น ดังนั้น การที่จะไปกำหนดให้ต้องรับผิดชอบโดยไม่เกี่ยวกับการกระทำเสียเลย ย่อมไม่ถูกต้องตามหลักการใช้กฎหมายอาญานี้

ความหมายที่แท้จริงของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ นี้ คือเมื่อนิติบุคคลกระทำความผิด ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ากรรมการผู้จัดการ หรือผู้จัดการมีส่วนร่วมในการกระทำความผิด อันจะทำให้ต้องรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลในฐานะตัวการ (ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓) และหากไม่ขอพิสูจน์เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ศาลก็จะลงโทษนิติบุคคลและกรรมการผู้จัดการหรือผู้จัดการนั้นไปด้วยกัน ในฐานะเป็นตัวการร่วม มิได้ลงโทษกรรมการผู้จัดการหรือผู้จัดการโดยอาศัยมาตรา ๕๔ นี้แต่อย่างใด ซึ่งต่างกับข้อสันนิษฐานความผิดที่ศาลจะต้องลงโทษโดยอ้างมาตรา ๕๔ เท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ เป็นข้อสันนิษฐานการกระทำอย่างหนึ่ง มิใช่ข้อสันนิษฐานความผิด และยังให้ออกาสกรรมการผู้จัดการหรือผู้จัดการพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนร่วมในการกระทำตามข้อสันนิษฐานนั้น อันเป็นการให้ความคุ้มครองและเป็นธรรมแก่ผู้นั้นเพียงพอแล้ว

๒. จากคำวินิจฉัยที่ว่าพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ นั้นมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลซึ่งได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนั้น พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้ระบุเจตนารมณ์ที่ต้องตราพระราชบัญญัตินี้ไว้ชัดเจนว่า “เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการเสนอขายสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภคโดยตรง ณ ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ทำงานของผู้บริโภคหรือของบุคคลอื่น หรือสถานที่อื่นที่ไม่ใช่สถานที่ประกอบการค้าเป็นปกติธุระ โดยผ่านผู้จำหน่ายอิสระหรือตัวแทนขายตรง ทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่ไม่อาจตัดสินใจตกลงซื้อสินค้าหรือรับบริการได้อย่างอิสระและรอบคอบ นอกจากนี้ ยังมีการประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าหรือบริการในลักษณะของการสื่อสารข้อมูลเพื่อเสนอขายสินค้าหรือบริการโดยตรงต่อผู้บริโภค ซึ่งสินค้าหรือบริการดังกล่าวอาจไม่ตรงกับคำกล่าวอ้างตามที่ได้โฆษณาไว้ อีกทั้งการทำตลาดขายตรงและตลาดแบบตรงในปัจจุบันได้มีการใช้วิธีการชักชวนและจัดให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วม

เป็นเครือข่ายในธุรกิจดังกล่าว โดยตกลงจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาผู้เข้าร่วม เครือข่ายดังกล่าว ซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น อันมีลักษณะเป็น การหลอกลวงประชาชน ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปในฐานะผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ และก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่สงบสุขในสังคม” อันเป็นการคุ้มครองแก่ประโยชน์ สาธารณะและสังคม (Public interest) ซึ่งต้องถือว่ามีความสำคัญยิ่งกว่าสิทธิหรือเสรีภาพของ บุคคล (Individual interest) จึงได้ตราบทบัญญัติดังกล่าวขึ้น

๓. มีข้อนำศึกษาอีกประการหนึ่งคือศาลฎีกาส่งข้อโต้แย้งของจำเลยที่ ๒ ว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาয়ศาลรัฐธรรมนูญโดยอาศัยช่องทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ มาตรา ๒๑๑ ที่บัญญัติว่า

“มาตรา ๒๑๑ ในการที่ศาลจะใช้บทบัญญัติแห่งกฎหมายบังคับแก่คดีใด ถ้าศาลเห็น เองหรือคู่ความโต้แย้งพร้อมด้วยเหตุผลว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นต้องด้วยบทบัญญัติ มาตรา ๖ และยังมีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัตินั้น ให้ศาลส่ง ความเห็นเช่นนั้นตามทางการเพื่อศาลรัฐธรรมนูญจะได้พิจารณาวินิจฉัย ในระหว่างนั้นให้ ศาลดำเนินการพิจารณาต่อไปได้แต่ให้รอการพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว จนกว่าจะมีคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ

ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่าคำโต้แย้งของคู่ความตามวรรคหนึ่งไม่เป็นสาระอันควร ได้รับการวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญจะไม่รับเรื่องดังกล่าวไว้พิจารณาก็ได้

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ใช้ได้โดยคดีทั้งปวง แต่ไม่กระทบกระเทือนถึง คำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดแล้ว”

จะเห็นว่ากรณีศาลฎีกาส่งข้อโต้แย้งมาให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ จะต้องเป็นกรณีที่ศาลฎีกาต้องใช้มาตรา ๕๔ นี้ในการพิจารณาพิพากษาลงโทษแก่ จำเลยด้วย แต่หากไม่ต้องใช้มาตรา ๕๔ ในการพิจารณาพิพากษาแล้ว ศาลฎีกาก็ไม่มีอำนาจที่จะ ส่งข้อโต้แย้งนี้มาให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยได้ เพราะไม่ต้องด้วยเงื่อนไขตามที่มาตรา ๒๑๑ บัญญัติไว้

คดีอาญาที่เป็นกรณีศึกษานี้มีข้อเท็จจริงโดยสรุป คือ พนักงานอัยการจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ยื่นฟ้องบริษัทเอเซียเนม เจมส์ จำกัด จำเลยที่ ๑ และนายพิธาน เขียวหัดธ์พงษ์ จำเลยที่ ๒ ต่อศาลจังหวัดบุรีรัมย์ ในฐานะความผิดต่อพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยจำเลยที่ ๒ ซึ่งเป็นผู้ประกอบการขายตรงได้ดำเนินการในลักษณะที่เป็น การชักชวนให้บุคคลเข้าร่วมเป็นเครือข่ายโดยสมัครเป็นสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระและซื้อสินค้าของ จำเลยที่ ๑ และตกลงว่าจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนเป็นจำนวนเงิน หากสมาชิกดังกล่าว หาสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระมาเพิ่มเพื่อซื้อสินค้า ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อสมาชิกผู้จำหน่ายอิสระสามารถหาสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นชั้น ๆ ไป อันเป็นการตกลงให้ ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาผู้เป็นสมาชิกเข้าร่วมเครือข่ายซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วม เครือข่ายที่เพิ่มขึ้นอันเป็นการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสองตามพระราชบัญญัติ

ขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๓ มาตรา ๑๙ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๕๔ โดยในคำฟ้องมิได้บรรยายว่าจำเลยที่ ๑ และจำเลยที่ ๒ เป็นตัวการร่วมกันกระทำความผิด และมีได้ขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสองในฐานะตัวการร่วมกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ มาด้วย อีกทั้งศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ก็พิพากษาลงโทษจำเลยที่ ๒ โดยอาศัยพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ เท่านั้น ฉะนั้น จึงเป็นมูลเหตุให้จำเลยที่ ๒ ได้แย้งว่าพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ขัดกับรัฐธรรมนูญ

นำคิดว่าแม้ในคำฟ้องและคำขอให้ลงโทษจำเลยทั้งสองไม่ปรากฏว่าโจทก์อ้างประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ เพื่อให้จำเลยทั้งสองร่วมกันรับผิดชอบอย่างตัวการก็ตาม แต่หากในการสืบพยานฝ่ายโจทก์ พนักงานอัยการได้นำสืบไว้โดยชัดแจ้งว่าเป็นการร่วมกันกระทำความผิดอย่างตัวการ ซึ่งแม้จะมีได้ขอให้ลงโทษโดยอาศัยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ มาให้ฟ้องศาลก็มีอำนาจพิพากษาลงโทษจำเลยทั้งสองให้ร่วมกันรับผิดชอบอย่างตัวการได้ ฉะนั้น ถ้าข้อเท็จจริงปรากฏเพิ่มเติมดังนี้แล้ว ศาลฎีกาก็มีอำนาจพิพากษาโดยไม่ต้องใช้มาตรา ๕๔ เลย ศาลฎีกาจึงชอบที่จะปฏิเสธไม่ส่งคำโต้แย้งของจำเลยที่ ๒ มาให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย ด้วยเหตุว่ามาตรา ๕๔ มิได้เป็นมาตราที่ศาลจะต้องใช้บังคับแก่คดี

ประเด็นศึกษาที่น่าพิจารณาต่อไปคือ

๑. คำวินิจฉัยฉบับดังกล่าวจะมีผลผูกพันเพียงใด

ในข้อนี้ในมาตรา ๒๑๖ วรรคห้า แห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ และมาตรา ๒๑๑ วรรคสี่ แห่งรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐ บัญญัติไว้ด้วยถ้อยคำเดียวกัน เพียงต่างกันใบรายละเอียดเล็กน้อย คือ

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐	รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐
มาตรา ๒๑๖ วรรคห้า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ	มาตรา ๒๑๑ วรรคสี่ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ

ข้าพเจ้าเห็นว่า การที่กฎหมายบัญญัติว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด และมีผลผูกพัน ... ฯลฯ นั้น หมายความว่าคำวินิจฉัยนั้นจะต้องไม่มีผู้ใดโต้แย้งเป็นอย่างอื่น และต้องมีผลผูกพันให้ทุกองค์กรที่ระบุต้องยอมรับตามคำวินิจฉัยนั้น กล่าวคือเฉพาะคำวินิจฉัยฉบับนั้นเท่านั้น แต่ถ้าข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น ก็ไม่เป็นการบังคับว่าศาลยุติธรรม หรือศาลปกครอง หรือแม้แต่ศาลรัฐธรรมนูญในคดีอื่นนั้นจะต้องนำคำวินิจฉัยฉบับก่อนมาใช้ในลักษณะ Obiter dictum ในระบบ Common Law แต่อย่างใด

ตัวอย่างกรณีข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เช่น

- มาตราหรือพระราชบัญญัติที่เป็นประเด็นว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ในคดีหลังเป็นมาตรา หรือเป็นพระราชบัญญัติอื่นที่ไม่ตรงกับในคดีแรก
- พฤติกรรมหรือข้อเท็จจริงในคดีเปลี่ยนแปลงไป เช่น คดีเดิมเป็นเรื่องการคุ้มครองประโยชน์ส่วนบุคคลของจำเลยหรือผู้ต้องหา แต่คดีหลังเป็นการคุ้มครองเพื่อประโยชน์สาธารณะ และความสงบเรียบร้อยของประชาชน
- ข้อเท็จจริงในคดีที่พิพาทในศาลยุติธรรมแตกต่างไปจากข้อเท็จจริงในคดีที่ศาล
- ยุติธรรมเคยส่งเรื่องมาให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย
- ฯลฯ

๒. ถ้าศาลรัฐธรรมนูญในคดีหลังจะวินิจฉัยว่าการผลการการพิสูจน์ความผิดในคดีอาญาไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นการแตกต่างไปจากที่วินิจฉัยไว้ในคำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๕ นี้ จะทำได้หรือไม่เพียงใด

ในข้อนี้จะต้องพิจารณาการใช้ถ้อยคำวินิจฉัยที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ และฉบับปี ๒๕๖๐ เปรียบเทียบกันดังนี้

รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐	รัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐
มาตรา ๓๘ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้	มาตรา ๒๘ บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

เมื่อเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับแล้ว ทั้ง ๒ มาตราดังกล่าว มีเนื้อหาลำบากกันทั้งสิ้น แต่มีข้อแตกต่างที่น่าพิจารณา คือ คำว่า “ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า” ที่ใช้อยู่ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๕๐ กับคำว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า” ที่ใช้อยู่ในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐ จะมีความหมายเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

ข้าพเจ้าเห็นว่าที่กฎหมายใช้ถ้อยคำแตกต่างกันระหว่าง “ต้อง” กับ “ให้” นั้น เป็นความตั้งใจที่จะให้เกิดความแตกต่าง และคำว่า “ต้อง” นั้น เป็นการบังคับให้กระทำและมีน้ำหนักกว่าคำว่า “ให้” ซึ่งมีผลเพียงให้ศาลใช้ดุลพินิจไปในทางที่จะวินิจฉัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่มีความผิด ฉะนั้น ภายใต้ถ้อยคำที่เปิดกว้างขึ้นของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๖๐ ศาลรัฐธรรมนูญก็มีโอกาสที่จะตีความไปในทางเพื่อประโยชน์แห่งสาธารณะมากกว่าการคุ้มครองประโยชน์ส่วนบุคคล และอาจวินิจฉัยกลับหลักการเดิมเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความผิดในคดีอาญา แต่ทำไปเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยและเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะย่อมกระทำได้ ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

๓. เคยปรากฏหรือไม่ว่าศาลรัฐธรรมนูญในคดีหลังวินิจฉัยกลับแนวทางเดิมของคำวินิจฉัยในคดีก่อน

ข้อนี้ มีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒/๒๕๕๖ วินิจฉัยเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๑๕๘ ไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๑๕๘ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ถ้าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการสั่งการ หรือการกระทำของบุคคลใด หรือไม่สั่งการ หรือไม่กระทำการอันเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำของกรรมการผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ผู้นั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย”

ศาลรัฐธรรมนูญให้เหตุผลในคำวินิจฉัยว่า “... ในปัญหาดังกล่าว เห็นว่า พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๑๕๘ เป็นบทมาตรากำหนดความผิดของผู้ที่มีหน้าที่กระทำการแทนนิติบุคคล ในกรณีนิติบุคคลกระทำความผิดและการกระทำความผิดนั้นเกิดจากการสั่งการ หรือการกระทำ หรือไม่สั่งการ หรือไม่กระทำการในอำนาจหน้าที่ของกรรมการผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ในมาตรานั้น ๆ ในพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้สันนิษฐานไว้แต่แรกว่าผู้แทนนิติบุคคลเหล่านั้นจะต้องมีความผิดไว้ก่อน โจทก์ยังคงต้องมีหน้าที่พิสูจน์ความผิดของจำเลยว่าเป็นผู้กระทำการหรือละเว้นการกระทำอันเป็นความผิดตามบทบัญญัติ หรือเงื่อนไขที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดไว้เพื่อให้ศาลรับฟังเสียก่อน ซึ่งเป็นกรณีที่ตรงกับหลักเกณฑ์ทั่วไปในคดีอาญาที่จะสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และฝ่ายจำเลยก็มีสิทธินำสืบหักล้างได้เช่นเดียวกันกับคดีอาญาทั่ว ๆ ไป บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน มาตรา ๑๕๘ นี้จึงไม่มีลักษณะที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลยโดยโจทก์ก็ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของจำเลยที่เป็นกรรมการผู้จัดการ หรือผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคล กรณีจึงแตกต่างกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเคยวินิจฉัยไว้ว่าเป็นการขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๔ วรรคสอง ตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕ เนื่องจากเป็นบทสันนิษฐาน

ความผิดของกรรมการหรือผู้แทนของนิติบุคคลทุกคนในกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิด บทกฎหมายในพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๑๕๘ จึงไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ”

จะเห็นได้ว่าคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญในคดีนี้ ถือว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ มาตรา ๑๕๘ มิได้เป็นบทบัญญัติสันนิษฐานความผิดของบุคคลมาแต่ต้น แต่บัญญัติว่า “...ถ้าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการสั่งการ หรือการกระทำของบุคคลใดหรือไม่สั่งการ หรือไม่กระทำการอันเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำของกรรมการผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น....” จึงมิได้เป็นการบัญญัติในลักษณะวางข้อสันนิษฐานความผิดไว้แต่ต้น โจทก์ยังมีหน้าที่ที่ต้องพิสูจน์ก่อนว่าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการสั่งการ หรือการกระทำของกรรมการผู้จัดการ ฯลฯ จำเลยจึงจะได้รับโทษ กรณีจึงต่างกับคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕ และไม่ถือว่าเป็นการรับรองว่า ถ้าเป็นสันนิษฐานการกระทำแล้วจะไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ

สรุป

จากกรณีศึกษาที่ได้หยิบยกมานั้น เห็นได้ว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ได้ยึดถือหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ตามหลักให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ซึ่งได้บัญญัติรับรองไว้ทั้งในกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิก และกฎหมายภายในประเทศ อันได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายอาญา